

УДК 811.112.2*367.335*42:821.112.2.02-1"14/18"

О.В. Романенко,
старший викладач
(Запорізький національний університет)

СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ГІПОТЕТИЧНИХ ПОРІВНЯЛЬНИХ РЕЧЕНЬ У ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ НІМЕЦЬКОГО РОМАНТИЗМУ

Стаття присвячена встановленню інваріантних стилістичних функцій гіпотетичних порівняльних речень у поетичному дискурсі німецького романтизму на тлі інших художніх дискурсів.

Об'єктом розгляду цього наукового доробку стала одна з показових ознак поетичного дискурсу німецького романтизму – порівняльна конструкція із суб'юнктором *als ob* та його модифікаціями типу *als*, *als wenn*, *wie wenn*, *ob*. При цьому йдеться не стільки про відносно частотну повторюваність порівняльної конструкції зі сполучником *als ob* у цьому дискурсі, скільки про те, що в межах романтичного поетичного дискурсу цей граматичний засіб виконує інваріантні художньо-стилістичні функції. Ці функції зумовлені схожими ідейно-естетичними настановами поетів-романтиків і тому принципово відрізняються від інваріантів інших поетичних дискурсів, встановлюються шляхом визначення симптоматичних функціонально-семантичних зсувів, що є своєрідними сигналами концептуальних змін авторського відношення до дійсності, й, тим самим, сприяють розпізнанню меж цього дискурсу.

Хоча порівняльні речення зі сполучником *als ob* не ставали предметом окремого наукового розгляду, вони неодноразово розглядалися в підручниках із граматики німецької мови. При цьому переважна більшість учених-граматистів вбачає в цій мовній формі або виключно характер ірреальності, фіктивності, вигаданості, оманливості тощо, або лише таку її загальну ознаку як "створення образності вислову". Так, наприклад, Е. Шендельс вважає, що "речення зі сполучником *als ob* містять ірреальне, здебільшого метафоричне порівняння" [1: 353]. У. Енгель також підкреслює гіпотетичність цих порівняльних речень, визначаючи їх як "такі синтаксичні конструкції, в яких залишається не визначеним, чи реалізується насправді дія, означена в підрядному реченні" [2: 714]. Інший не менш відомий граматист Х. Вайнріх відносить такі конструкції до "фіктивних порівнянь", тобто до таких, "що містять сигнал фіктивності, через що суттєво обмежується їх значущість, і вони постійно вживаються у кон'юнктиві" [3: 255].

Ледве не вперше на стилістичну виразність порівняльних речень із сполучником *als ob* у поетичному дискурсі звертає увагу Г. Понгс, вказуючи, зокрема, на той факт, що їх можна зустріти і в старшій, і молодшій "Едді", і в пам'ятках давньо- й середньовісній німецької мов (зокрема у В. фон дер Фогельвейде), і в авторів більш пізнього періоду (Жана Поля, Гофманстала, Рільке та ін.). Свої роздуми про ці порівняльні конструкції дослідник закінчує констатацією: "вони чітко виражають уявний характер образної сфери, на відміну від порівнянь із компонентом *wie*, які слугують статичному ототожнюванню об'єктивних частин, що зіставляються" [4: 165]. Інакше кажучи, нічого нового в розгляд стилістичної виразності цих синтаксичних одиниць ця точка зору не привносить, оскільки вона цілком і повністю відповідає визначенням традиційної граматики.

Однак більш пильний погляд на їх функціонування в різних поетичних дискурсах дозволяє побачити їх досить таки широкий виразний потенціал. У багатьох авторів до романтизму через використання конструкції *als ob* як стилістичного засобу досягалося або стисле, логічне порівняння (переважно антитетичного характеру), або унаочнення, уточнення, конкретизація поетичного образу, як, наприклад, у Бюргера "*Doch der verkappte Gast Empfind auf seinem Rucken Mit krabbelndem Entzucken, Kaum seine schone Last, So sprang er auf und rennte, Als ob der Kopf ihm brennte*" [5: 134]. У поетичному дискурсі бароко вона відіграла роль вказівки на скороминучість, швидкоплинність життя, наприклад, у Грифіуса "*Was hilft das stete Lesen? Ich muЯ, ich muЯ davon ! Als wdr ich nie gewesen Und krieg ein Grab zum Lohn!*" [5: 183], у межах просвітницького поетичного дискурсу основна функція цього стилістичного засобу полягала здебільшого в сатиричному викритті людських ілюзій, що можна проілюструвати прикладом із поезії Клопштока "*Weintrunk an die todten Freunde*": "*DaЯ wir weise, wie ihr, und der Erinnerung Eures Todes getreu, leben, zwar fruhlich sey'n; Doch als stndet ihr alle Mit den glicklichen Freunden hier!*" [5: 234].

У поетичному дискурсі Брокеса, видатного представника німецької просвітительської літератури, ця порівняльна конструкція є доволі частотним явищем. Спрямований виключно на зображення зовнішнього, реального світу чи окремі явища та процеси в природі, цей засіб має в текстах названого автора переважно логічний, підкреслено антитетичний характер і виконує функцію вказівки на ефективність божественної мудрості, що створила гармонійний світ, наприклад, "*Es scheint, ob kunne man in einem greisen Duft Die Kulte selbst anjetzt recht sichtbar sehn; Sie fdnget ьberall ergrimmt an zu regieren*" [5: 276]. Незважаючи на дієслово *scheinen*, яке здатне створити ілюзію, конструкція *ob* не виконує в цьому контексті функції занурення реципієнта в ілюзорний художній світ, оскільки зміст підрядного речення є об'єктивним, про що свідчать такі його логічні компоненти, як дієслово *kunnen* у дійсному (а не в умовному) способі, неозначено-особовий займенник (а отже, для лірики занадто загальний) *man*, "просвітительський" часовий прислівник *anjetzt* і підкреслено "наочний" прислівник *recht sichtbar*. До того ж, у метафоричному образі "холоду, який можна побачити у сивому тумані" ("*in einem greisen Duft Die Kulte*") знаходить прояв таке приховане природне явище, як "іній, паморозь". Отже, головна

стилістична функція порівняльної конструкції *als ob* полягає в контексті в тому, щоб зруйнувати ілюзію, щоб показати, що "це лише видимість" ("*Es scheint*").

У романтичному поетичному дискурсі, як показує статистичний аналіз, гіпотетичні речення із суб'юнктором *als ob* та його варіантами є (по відношенню до інших дискурсів) частотним явищем. Однак, незважаючи на симптоматичність такого частотного вжитку, більш важливим є те, що в жодному дискурсі до романтичного ця конструкція не ставала чільним стильовим засобом цілісного ліричного тексту. Характерною для поетичного дискурсу німецького романтизму ця мовна структура стала тому, що вона відповідає основним принципам романтичного світобачення, що вона здатна створити ілюзію повного поєднання ліричного суб'єкта зі світом образів ірреального художнього світу. Конструкція *als ob* з'являється саме в той момент, коли душевний стан, настрої ліричного суб'єкта поетичного дискурсу німецького романтизму змінюється сам по собі або під впливом світу природи. Співвідносячи між собою різні сфери розуміння і відчуття, внутрішній і зовнішній світи, між якими відбувається кореспонденція, уявна комунікація, вона виконує функцію опосередкування між внутрішнім світом ліричного Я і світом природи. І це стосується не лише поетичного дискурсу, але й романтичної прози, на що, зокрема, вказує такий приклад із роману Л. Тіка "Пригоди Франца Штернбальда": "*wenn er so in sein bewegtes Gemüt sah..., als wenn er in einen unergründlichen Strudel hinabschaute*" [6: 112].

Класичним прикладом виконання саме такої романтичної стилістичної функції конструкцією *als ob* можуть слугувати наступні рядки з вірша Ейхендорфа "Місячна ніч", який Т. Манн назвав свого часу "перлиною перлин німецької поезії": "*Es war, als hött' der Himmel Die Erde still geköhnt, DaЯ sie im Blütschimmer Von ihm nun tröumten müht'...Und meine Seele spannte Weit ihre Flügel aus, Flog durch die stillen Lande, Als flüge sie nach Haus*" [7: 276]. Саме завдяки цьому стилістично-граматичному засобу, який має в тексті циклічний характер, охоплюючи в такий спосіб увесь художній референт, створюється враження тотального залучення внутрішнього світу ліричного суб'єкта до міфічної космогонії, до безкінечного Всесвіту, до вічності.

Окрім того, завдяки опосередкованому, прихованому, умовному мовленню, натяку на таємницю конструкція *als ob* підкреслює водночас залучення до повідомлення суб'єктивно-емоційного фактору, як, наприклад, у Брентано: "*Ein Schwölbchen flog vorüber, Der Kahn schwamm still einher, Der Schiffer sang dies Liedchen, Als ob ich's selber wödr*" [7: 328]; "*Wer hat dies Lied gesungen? / Ein Schiffer auf dem Rhein, / Und immer hat' geklungen Von dem Dreiritterstein: Lore Lay! Lore Lay! Lore Lay! Als wören es meiner drei*"; "*Meine Mühle ist brochen Und klappert nicht mehr; Mein Herz hüp' ich pochen, Als wenn's die Mühle wödr*" [7: 334].

У таких контекстах поетичного дискурсу німецького романтизму через умовне називання ліричного суб'єкта, яке створюється саме завдяки порівняльній конструкції *als ob*, зв'язок між цим суб'єктом і референтом залишається відкритим, умовним, невизначеним. Водночас сам референт повідомлення зберігає таким чином свою багатозначність, хоча також стає зрозумілим, що воно не залишило байдужим і самого оповідача. Таким чином, у контексті романтичного поетичного мовлення вказана конструкція виконує стилістичну функцію адекватного вираження багатозначного амбівалентного зв'язку між внутрішнім світом ліричного Я, сповненого відповідного настрою, і зовнішнім, поетичним світом. Водночас на прагматичному рівні це створює ефект повного залучення, "занурення" реципієнта в цей самий поетичний світ ліричного суб'єкта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Pongs H. Das Bild in der Dichtung. Versuch einer Morphologie der metaphorischen Formen. – Marburg: Strengberg, 1990. – 481 S.
2. Schendels E. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. – М.: Высшая школа, 1982. – 399 с.
3. Engel U. Deutsche Grammatik. – Heidelberg: Groos, 1988. – 888 S.
4. Weinrich H. Textgrammatik der deutschen Sprache. – Mannheim: Dudenverlag, 1993. – 1111 S.
5. Deutsche Lyrik aus 8 Jahrhunderten / Hrsg. von W. Killy. – Мьнchen: C. H. Beck. – 867 S.
6. Tieck L. Werke in 4 Bd. / Hrsg. von M. Thalmann. – Мьнchen: C. H. Beck, 1987. – 2345 S.
7. Gedichte der Romantik / Hrsg. von W. Fröhwald. – Stuttgart: Philipp Reclam, 1984. – 546 S.

Матеріал надійшов до редакції 29.03.2005 р.

Романенко А.В. Стилистические функции гипотетических сравнительных предложений в поэтическом дискурсе немецкого романтизма.

Статья посвящена рассмотрению инвариантных стилистических функций гипотетических сравнительных конструкций в поэтическом дискурсе немецкого романтизма на фоне других художественных дискурсов.

Romanenko O.V. The stylistic functions of the hypothetic comparative sentences in the poetic discourse of German romanticism.

The article deals with exploring the invariant stylistic functions of the hypothetic comparative sentences in the poetic discourse of German romanticism on the background of other fictional discourses.